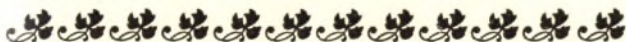

kodjanak. Így például gömbölyű vágású betűhöz gömbölyű rajzú, míg sarkos vágású betűkhöz sarkos vagy négyszögletes rajzú körzetkitöltést használjunk.

Ámbár tárgyam még távol sincs kimerítve és még nagyon sokat elmondhatnék, befejezem ezt azon hő óhajtással, hogy bár e szerény sorok felébresztenék minél több szaktársam érdeklődését.

A MODERN NYOMDÁSZAT ÚTTÖRŐI.

MORRIS WILLIAM, ROSETTI, DANTE G., BURNE-JONES, BROWN MADOX, HUGHES A., WEBB F., CRANE WALTER.

IRTA: KÁLDOR LAJOS.

AMULT SZÁZAD második felében vált aktuálissá a nyomdászatban is az az irány, mely Angolországban 1861-től kezdve az iparművészetben utat tört magának. Tévesen terjesztették ezelőtt még két-három évvel is azt a véleményt, hogy az új irány Amerikából Anglián keresztül jutott Németországba s onnan hozánk is, pedig – a mint előbb állítottam – az 1861. esztendő jelzi azt az időt, a mikor *Morris William, Rosetti, Dante Gábor, Burne-Jones, Brown Madox, Hughes Arthur, Webb Fülöp*, több művésztárssal együttesen, alakították azt a társaságot, mely célul tűzte ki az iparművészet reformját, olyan módon, hogy *mindenféle ipartermék részére terveket és díszítő rajzokat készítenek*, – és ekkor történt az a nevezetes fordulat, hogy hivatásos művészek nem átalottak iparral foglalkozni és annak szolgálatában működni.

Ennek a vállalatnak vezető férfia, lelkesítő szelleme és legtehetségesebb mestere *Morris William* volt. Buzgó-sága, nagy munkakedve és anyagiakban való gazdagsága annyira tökélyre vitték eszméjét, hogy minden, a mi műintézetéből kikerült, kifogástalan művészi becscel bírt és mértékadó volt egész Angliára nézve. Azok az ablakfestések, posztóminták, tapéták, bútorok, keramiák és *nyomdai ipartermékek*, melyek tervezésében és díszítésében *Morris* közreműködött, egytől-egyig művészi alkotások és a legfinomabb, a legösszhangzóbb benyomást keltették a szemlélőben.

Morris nemcsak kiváló művész, hanem költő és ideális szociálpolitikus volt; rendíthetlenül meg volt győződve arról, hogy el kell következnie annak az időszaknak, mely lassan át fogja alakítani a mai társadalmat, „*a mikor minden embernek tisztult erkölce, tisztult ízlése lesz, és a mikor a létért való küzdelem mindenkinél egyformán lesz felosztva*“.

Bár *Morris* egyénisége megérdemli, hogy nemes tulajdonságaival részletesebben megismerkedjünk, még sem lehet az e helyen feladatomban, hanem áttérek azon érdemeire, melyek őt a nyomdászatban is – mint a modern irány megteremtőjét – halhatatlanná teszik.

Morris 1891-ben valósította meg régi kedvenc tervét, hogy műveinek nyomdása legyen. Fáradhatatlan buzgalommal fogott merész terve megvalósításához, és a sokoldalú tevékenységgel elfoglalt ember, a középkori csuhás barátok módjára, nekifogott pergamentre írni, illuminálni és betűt rajzolni. Teljes művek készültek ilyen modorban általa, úgymint: „Saját költeményei“, 51 oldal 4°, továbbá egy 239 oldalra terjedő folio formájú könyv, melyet az irlandi nyelvből fordított angolra, és a melyhez valamennyi betűt és díszítményt személyesen készített. Ezekhez a drága kéziratokhoz, csak megtekintésül is, nagyon kevesen férhettek hozzá, és csak a nyomdászat által vált lehetővé a *Morris* művészetét általánosítani, és a hogy ő maga mondja: „*valamint a művelődési eszközök és a szabadság nem lehet egyes ember tulajdona, úgy a művészetet is a nép javára kell általánosítani*“.

Már a hatvanas években is foglalkozott könyvdíszítéssel és szorgalmasan utánozta a *Dürer-mintákat*, valamint fametszeteket is készített, saját rajzai után.

1891. évnek azon napjától kezdve, a mikor *Morris* a később oly híressé lett nyomdáját, a „*Kelmscott Press*“-t megnyitotta, minden idejét a nyomdászat művelésére fordítá, és itt is azt a vezéreszmét követi, mely valamennyi iparművészeti munkáján végigvonul, t. i. *a természettől és a történelemből* tanult, sőt nem is titkolta, hanem minden művésznak és iparosnak buzgón ajánlotta, hogy azt a két főtényezőt kell tanulmányozniok, ha szépet és nemeset akarnak alkotni.

Ezen elvből indul ki akkor is, a midőn több gyönyörű betűfajait megrajzolta; tanulmányozza a román és gót korszak kézíratainak a szép írásokat, és ezek alapján készült a román antiqua „*Golden type*“ (hasonló a félkövér mediaevalhoz, sőt „*Corvinus*“ és a Bauer-féle „*Elzevir*“ is ezen fajhoz tartozik); a gót stílusú „*Troy type*“ írásfajhoz a mainzi *Schöffler Péter*, a straszburgi *Mentelin* és az augsburgi *Günther Zainer*

munkái szolgáltak tanulmányúl; a „*Chancer type*“ a „*Troy type*“-nek kisebbített alakja. Ezen betűfajok képe erős, egészséges jellegre vall, a szemnek pedig tetszetős és könnyen olvasható formát mutatnak.

Ebben a műhelyben készült munkákat *Morris* saját fametszetű inicziálékkal és díszítményekkel dekorálta, az alakok rajzolásához pedig felszólítja korának legjelesebb művészeit, úgymint a már említett *Burne-Jonest* és *Crane Waltert*.

Crane vitte keresztül azt az elvet, mely szerint a nyitott könyvnek egymással szemben levő oldalai úgy díszítessenek, hogy a kettő együtt képezzen egészet.

A „*Kelmscott Press*“-nyomdában 1891–96. kézi-sajton negyvenöt mű készült; az írást és díszítményt valamennyihez maga *Morris* készítette, és szigorú következetességgel vitte keresztül mindenütt, hogy a betűk a díszítménnyel összhangzásban legyenek.

1896 október 6-án halt meg *Morris*, és ezután már csak az a néhány mű került ki a *Kelmscott Press*-nyomdából, melyeket *Morris* személyesen készített elő, úgy, hogy hét évi működés után bezáródott a könyvnyomdászatnak e pompás temploma; az innen kikerült ötvenhárom mű a *British-múzeumba* került, melyek gyönyörű metszeteikkel és inicziálékkal kiapadhatatlan forrásként fognak szolgálni a jövő nemzedéknek.

Nagyon természetes, hogy *Morris* művei a mai korban dívó szokásoknak direkte nem felelnek meg, de elévülhetetlen érdemet szerzett a *Kelmscott*-nyomda alapítója azzal, hogy ő adta az első impulzust műveiben azon forrásokhoz, a honnan merítenünk kell, a mikor tanulni akarunk, még akkor is, ha már sokat tanultunk. A modern iránynál még sokáig mértékadó szerepet fognak e művek játszani, mert azok a művészi egyéniségek – úgymint *Eckmann*, *Klinger*, *Sattler*, *Hupp* – is *Morris* elveiből indulnak ki, a midőn a jelenlegi művészi szépségű betűfajokat és díszítményeket alkotják; egy szóval, *Morrisnak* köszönhető a könyvnyomdászatban uralkodó azon friss és egészséges szellem, mely a művelt nemzeteknél oly lelkes követőkre talált.

Csodálatos, hogy e nagy mestert a külföld csak halála után ismerte meg; azonban nem maradt árván ezután sem az a művészet, melyet ő keltett életre, mert *Crane Walterban* azt a férfiút ismerjük meg, a ki *Morris-szal* együtt működött, sőt művei nagy részének figurális alakjait ő rajzolta meg.

Crane-ben ugyanazok a nemes tulajdonságok egyesülnek. Ő szintén író, költő és szocziálpolitikus. Vezérelve, hogy: „*a művészetnek a népből kell a nép részére fa-*

kadni". Életének minden idejét az emberiség szolgálatában eltölteni tartja a legméltóbb hivatásnak; és ezt becsülettel meg is cselekszi, a mennyiben alig van halandóink között hozzá hasonló egyéniség, a ki tollal és ecsettel annyit használt volna; benne az emberszeretet és a művészet egyik leglelkesebb apostolát lelte meg. Nincs az iparnak olyan ága, melyet *Crane* művészi szempontból kicsinyelt volna.

Nemcsak tapétát tervezett, hanem mintákat készített fazekasok, ércmunkások és gipsz-szobrászok részére; de mégis legtöbbet nyert általa, illetőleg legtöbb tanulást a könyvnyomdászat merített munkálkodásából, a mennyiben végtelen számú inicziálékat, fejléczeket és keretdíszítményeket rajzolt; még legcsekélyebb képeskönyvei is gazdag tárházul szolgálnak betűöntődéinknek, a midőn modern díszítmények készítéséről van szó. Még élénken emlékezhetünk *Crane Walternak* 1900-ban az iparművészeti múzeumban rendezett kiállítására, a hol alkalmunk nyílt gyönyörködni mindazon művésziesen kedves és szép dolgokban, melyeket csak az oly páratlanul élénk fantáziával és fáradhatlan munkakedvvel bíró egyéniség elméje alkothat. Végtelenül sajnálom, hogy e keretben nem terjeszkedhetek ki *Crane* műveinek részletekben való bemutatására, melyekből a hivatásukért lelkesedő nyomdászok évszázadokon keresztül tanulni fognak.

Nem szándékom okát kutatni annak, hogy miért maradt – még ezelőtt pár évvel is – rejtély a művelt kontinens előtt a modern irány fejlődése, mert – mondhatni – mintegy lopva mutogattak egy és más újdonság-számba menő, modern felfogásban díszített iparművet, holott ugyanazon dolgokat 1861 óta Angliának a művészetért rajongó művelt lakosságánál már kedvelt ismerősként üdvözölték. Egyrészt azonban érthető, hogy az iparművészeti elsőbbségért vetélkedő államok, úgymint Franciaország, Németország, Amerika inkább azt állították, hogy *Japánból* származik a modern irány, mintsem elismerték volna Anglia vezérszerepét, s igyekeztek – a mennyire módjukban állott -- hosszú éveken keresztül a tévhitet ébren tartani.

Innen van az, hogy nálunk a modern irány hírére sötétben kellett tapogatódnunk. *Fejlődésében* a modern irány teljesen egyezik a korai gót-korszakkal, a midőn minden díszítmény duzzadt erőben nyúlt felfelé; jelenleg pedig a felfelé törekvést mivel sem lehetett beszélőbben kifejezni, mint éppen a növényalakokkal, – tehát innen származnak a betűöntődékből légiószámra kikerült stilizált virág- és levélmotivumok, naturalisztikus felfogásban; és különösen figyelemre méltó, hogy ugyanez

éreztek a nyomdászatban a rajzolni tudás nagy fontosságát, mert csak annak a szedőnek lehet finomult és művelt ízlése, a ki az alakok (legyen ez virág-, levél-, tárgy- vagy emberi alak) minden részletére ki tud terjeszkedni és felismeri azok szép előnyeit, hogy alkotandó művéhez okszerűen felhasználhassa.

Mint legszembetűnőbb változás a nyomdászatban, melyet a modern irány idézett elő és a mely egyszerűs mind a legtipikusabb *Morris-Crane*-stílus: az a címsorok elrendezéséből ered, melynek jótékony hatása az összes grafikai művészetekre elvitázhatatlanul fennáll.

A jelenkor nem ragaszkodik többé merev szabályokhoz, hanem teljesen az esélyekre bízva a sorok alakját és elhelyezését; önként értetődik, hogy ez által a mesterszedő feladata nehezebb, mert tisztult ízléssel és a síkok felosztásáról való teljes tájékozottsággal kell bírnia, hogy minden körülmény között is szépet alkosson.

E szerint nincs megtiltva a lépcsőzetes, tölcészerű címszedés, valamint az egyforma sorok is kellemesen hatnak, ha ízléses beosztásuk van. Reklám-munkák címének szedésénél igen jól hat, ha a két egyforma sor elé az első sor kezdőbetűjét, mint inicziálét, olyan nagyságból vesszük, a mennyit a két sor magassága kitesz. Azonban ezzel nem mondom azt, hogy ez szabályul szolgáljon. De azt nem szabad szem elől téveszteni, hogy a címlapot csak akkor szedtük helyesen, ha annak minden sora egy és ugyanazon fajú írásból kerül ki; ha pedig a címlapon, nevezetesen kereskedelmi nyomtatványon, ki akarunk valamit emelni, akkor azt az aránylagos nagyság megválasztása vagy feltűnő elhelyezés által érjük el, — a főtörekvés pedig arra irányuljon, hogy szedésünk első tekintetre is befejezett egész képet mutasson, a mit a négyszögben való felosztás által könnyen érhetünk el.

Nagy előnye van a modern stílusnak más irány felett annyiban, hogy ennél a körzet-díszítmények majdnem feleslegessé válnak, mert *szabályt képez*, hogy világos, érthető sorok domináljanak, nem pedig cikornyás arabeszek. Néha ugyan nem árt egy-egy modern növényi díszítmény (vignetta) alkalmazása, ha az a mű értelmével nem ellenkezik, továbbá, ha nem a címsorok rovására történik.

A *színezésnek* igen hálás tere nyílt, különösen a mióta nyomdászaink az alaplemezekkel való bánásmódot elsajátították, melyből kifolyólag ügyes kombinációval rendkívül eredeti hatást érhetünk el. A modern irány nem ural bizonyos meghatározott számú színeket, és éppen a legellentétebb kolorit szépen megfér egy-

más mellett, csak a holt, gyöngéd színek kerülendők, mert a modern irány a frisset, erőteljeset és az elevenet kedveli, és a mi a természettel megegyezik.

A szecsesszió nem egyéb, mint a modern művészetnek az az iránya, mely a régi merev – jobban mondva zsarnoki – szabályoktól menten, szabadabb, a nép és kor szellemének megfelelőbb és érthetőbb módon nyilatkozik, épen úgy, mint a hogy a rabigában szenvedő nép szabadabb gondolkozás után vágyik és lerázza békóit, mert a zsarnokság előbb-utóbb megölné, a szabadság pedig új életre kelti. Tehát láthatjuk, a művészet is csinál forradalmat, mely a jövő nagy átalakulásnak legbiztosabb előjele.

Befejezésül még engedtessek meg nekem, hogy az újkori grafikai művészet két leghívebb apostola közül *Crane Waltert* újra idézzem, a ki, midőn iparosok részére felolvasást tartott, ezt mondta:

„... Tekintet nélkül arra, hogy valaki vésővel, kalapáccsal vagy ecsettel dolgozik, avagy a kohónál, a gyalupadnál, a műhelyben vagy egy műterem állványán működik: ha az illető munkájában él és ügyessége van ahhoz, hogy szépet alkosson, az az egyén a szó igaz értelmében művész. A művészet az iparból származik, és minden kor művészetének próbaköve azon rajzolni tudó erőkből gyülemlik össze, kik az életet általánosságban széppé és kellemessé igyekeztek varázsolni az uralkodó társadalom, vagyis a nép javára!”

Gyönyörűen hangzik ez a bölcselet! Megtanít minket arra, hogy foglalkozásunkért mindig és minden időben lelkesüljünk, szeretettel alkosunk minden részletet, a mely reánk van bízva, mert összegezve, hozzájárulunk az emberiség művelődési eszközeinek tökéletesítéséhez; a jövő nemzedék a múltból merít, abból tanulmányoz és megalkotja a jelent, melyben rövid ideig élnie kell;

tehát ezt a rövid időt az emberszeretnek és a művészetnek szentelve eltölteni, igazán

felemelő és magasztos hivatás. –

Ez az eszme is vezérelje a magyar nyomdászat úttörőit; lelkesüljenek a tudományért és művészetért, ez meg fogja nekik magyarázni: *mi a szép és mi a nemes!*

